

[Změna a neměnnost, pohyb a klid (kritika pojetí Jiřího Cvekla)]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[\[Příležitostné poznámky, 1958\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[\[Příležitostné poznámky, 1958\]](#)

◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 3. 9. 1958

◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 3. 9. 1958

Co to je změna? Cvekl kupř. píše, že „[n]ejabstraktnějším určením pohybu, nejchudším, nejobecnějším jeho vyjádřením je změna. ... Jako změna má pohyb jedinou vlastnost, totiž že je popřením neměnnosti“ (*O mater[ialistické] dialektice*, 2. vyd., P[ra]ha 1958, str. 33).¹ Tedy: co je to neměnnost? Už to je ovšem pozoruhodné, že neměnnost je záporný pojem. Ovšem můžeme najít i významově přesunuté dvojice: pozitivní „klid“, negativní pojem „neklid“ apod. Neměnné je to, co trvá, co zůstává, setrvává. Je-li změna zásahem do této klidové situace, znamená především konec čehosi, co tu bylo. Je zřejmé, že nás nic zvlášť neopravňuje k předpokladu, že nejprve tu byla jakási neměnnost, která byla porušena změnou; opačný předpoklad se zdá být stejně oprávněn. Je zřejmé, že musíme podrobně uvážit veškeré teoretické okolnosti – musíme jít hlouběji.

Jestliže Cvekl píše, že změna je jen popřením neměnnosti, naznačuje, že má tendenci vycházet z neměnnosti spíše než ze změny. Oprávněnost takového východiska je však (jak naznačeno) dosti sporná. Jak bychom mohli přejít od neměnnosti k změně leč zvenčí? A tedy za předpokladu čehosi, co tu je mimo neměnnost? Zdaž bychom se mohli při výkladu změny obejít bez samotné změny? A není tu tedy spíše volba mezi dualistickým řešením, předpokládajícím existenci jednak neměnností, jednak změn, a mezi pokus vyložit „neměnnost“, klidovost ze samotné změny? Cvekl připouští ovšem, <že> klid není rovnomocný s pohybem, ale že naopak pohyb převládá nad klidem (31–32); mluví na jedné straně jen o stálé tendenci k poměrné stabilitě (31).²

A přece věc nedomýšlí a napořád se pohybuje v rozporech (nikoli dialektických!). Zdá se, že oboje platí stejnou měrou: že klid je omezený, potlačený pohyb i že pohyb je překonávaný, rušený klid (31), že klid je zastavením, popřením pohybu i že pohyb překonává klid, „ruší“ jej. (Tamtéž.) A přece se najde cosi jednostranného: Pohyb neruší klid absolutně, nýbrž stále jej v sobě obsahuje jako nutný předpoklad (31). To by naopak proti výchozím tvrzením ukazovalo, že bez klidu není pohyb možný, a že tedy klid je cosi základnějšího, primárnějšího než pohyb. V tom smyslu by bylo rozumět i výroku, že pohyb předpokládá něco, co se pohybuje (31). (Obraz, který situaci přirovnává k nutnosti předmětu za, resp. pod vztahy, neobstojí.)

Jestliže Cvekl je toho přesvědčení, že „[p]ohyb je možno vymezit jako změnu vztahů mezi předměty a uvnitř nich, tedy jako změnu ve vnějších a vnitřních vztazích věcí“ (31), je nasnadě se ptát po předmětech, resp. věcech samotných. Vždyť už formulace sama (ať už to byl úmysl Cveklův, či nikoliv) napovídá, že zasahuje-li změna vztahy, nezasáhne samotné předměty (věci). Jestliže se Cvekl snad hledí tomuto závěru vyhnout zdůrazněním také vnitřních vztahů, co to znamená? Zdaž nejsou vnitřní vztahy také vázány na předměty? A co to je tedy předmět

¹ Tj. z diskusního setkání u Josefa Lukla Hromádky. – Pozn. red.

² Následující záznamy (od 23. do 30. 7. 1958) představují celek poznámek pořízený nejprve v rukopise a posléze přepsaný autorem do strojopisné podoby. Odchyly mezi obojím zněním jsou vyznačeny v poznámkách pod čarou. – Pozn. red.

sám? Co to jsou vnitřní předměty? Zřejmě nevyjdeme z rozporů, pokud zůstaneme u takové slovní „dialektiky“.

Cvekl rovněž píše, že „[r]eálně existuje jen vývoj, tedy změna určité kvality“ (33). „Uskutečněná změna“ „buď je ‚gradací‘, nebo ‚degradací‘“ (34). Co pak je předmět, věc, resp. to, co se mění? To, co se pohybuje? Cvekl odmítá ostře považovat hmotnou skutečnost za „nekonečné ‚pletivo vztahů‘“, nebo dokonce za „pouhý beztvárný ‚proud‘“ (29). Ne tedy proud, ale co proudí, co teče; nejen vztah, ale co se k čemu vztahuje. „Co je co“ se považuje od Aristotela za podstatu; Cvekl však praví, že „i podstata věci je podrobena pohybu“ (32). V jakém smyslu? Tak, že se stává čímś jiným?

580903